

DOSSIER: ANALIZË E FAKTORËVE TË RRIJTJES EKONOMIKE

Të ardhurat nga remitancat dhe rritja ekonomike në Shqipëri (1992–2013)

Engjëll PERE¹

Abstrakt: *Remitancat nga emigrantët shqiptarë kanë luajtur një rol të rëndësishëm në zhvillimin ekonomik – shoqëror të vendit tonë. Duke arritur vlerën e mbi 1 miliard euro, ose afërsisht 10% e PBB, ato kanë qenë një burim i rëndësishëm në reduktimin e varfërisë, në rritjen e mirëqenies së popullsisë, reduktimin e deficitit tregtar dhe në tërësi, në rritjen ekonomike të vendit. Sidoqoftë, vetë natyra e tyre, dobësimi gradual i lidhjeve me vendin e origjinës, ka sjellë në vitet e fundit një rënie të tyre graduale, duke e reduktuar kështu ndjeshëm këtë burim të rëndësishëm financiar. Në këtë këndvështrim, ky punim synon të analizojë rolin e remitancave në rritjen ekonomike, për ekonominë shqiptare. Në aspektin teorik mjaft punime argumentojnë, se rritja e remitancave ndikon konsiderueshëm në rritjen ekonomike, kryesisht nëpërmjet impaktit të tyre në konsum dhe kursim, por edhe nëpërmjet tërheqjes së investimeve të huaja direkte, rritjes së produktivitetit, qëndrueshmërisë së sistemit financiar etj. Në këtë kuadër, punimi i paraqitur do të mbështetet në analizën empirike të dinamikës së remitancave dhe rritjes ekonomike, për ekonominë shqiptare, si dhe në ndërtimin e një modeli ekonometrik, i cili do të analizojë korrelacionin e remitancave në rritjen ekonomike të vendit. Si periudhë e analizës është marrë ajo 22 –vjeçare, 1992 – 2013, ndërsa të dhënat përkatës nga database i Bankës Botërore*

Fjalë kyç: *remitanca, rritja ekonomike; investime të huaja; formimi i kapitalit bruto.*

Abstract: *Remittances from emigrants, have played an important role in social – economic development in Albania. Achieving a level about of 1 billion euros, (nearly 10% of GDP),*

¹ Universiteti Europian i Tiranës, Dekan i Fakultetit Ekonomik dhe Teknologjisë së Informacionit,
E-mail: engjell.pere@uet.edu.al

they have been an important source in economic welfare's growing, poverty reduction, reducing of trade deficit, and in general, in economic growth of the country. However, the gradual weakening of the of emigrants' ties to the country of origin, has caused in recent years a gradual decrease of remittances, bringing in such way a substantially reducing of this important source of financing. In this context, this paper aims to examine the role of remittances on economic growth in Albanian economy. In theoretical aspect, different papers argue that growing of remittances, has a significant impact on economic growth, largely through their impact on consumption and savings, but also by attracting foreign investment, increasing of productivity, sustainability of the financial system, etc. In this perspective the present paper aims to analyze, the dynamics correlation of remittances and economic growth in the Albanian economy. In this point of view, except empirical analysis, is built also an econometric model which investigate the correlation of remittances to economic growth. As the period of analysis is consider 22-years period, (1992-2013), while the corresponding data base is use that from the World Bank (WDI).

Keywords: *remittances, economic growth, foreign investment, gross capital formation.*

1. Hyrje

Remitancat në ekonominë shqiptare, sikurse dihet, kanë luajtur një rol të rëndësishëm në zhvillimin ekonomik të vendit, në të gjithë periudhën 15-20 vjeçare të tranzicionit. Izolimi, ndalimi në ekstrem i lëvizjes së lirë të popullsisë, si dhe varfëria ekstreme që trashëgoi vendi nga regjimi totalitar ishin ndër faktorët kryesorë që ndikuan në eksodin e madh, sidomos, në vitet e para pas hapjes social-ekonomike të vendit. Numri i popullsisë së emigruar, vetëm në periudhën 1900 – 2005, vlerësohet në më shumë se 900.000, ose në rreth 32-34% të popullsisë së vendit.

Ky numri i madh emigrantësh, sigurisht, u shoqëruar edhe hyrjen e të ardhurave nga to, në formën e remitancave. Nga ana tjetër, vështirësitë ekonomike në të gjithë periudhën e tranzicionit, si dhe lidhjet e ngushta të emigrantëve me familjet e tyre, ndikuan në një volum të konsiderueshëm transfertash nga jashtë, duke arritur, për shembull, në vitin 2007 rreth 12% të GDP-së së vendit. Megjithëse të destinuara kryesisht për konsum, këto transfertat luajtën një rol të konsiderueshëm, jo vetëm në ngritjen e nivelit të mirëqenies së popullsisë, por edhe në gjallërimin e ekonomisë në tërësi. Në fakt, nëpërmjet ndikimit në kërkesën agregate, remitancat kanë shërbyer si një burim financiar i rëndësishëm në mbështetjen e zhvillimit ekonomik të vendit, si dhe duke reduktuar në mënyrë të konsiderueshme deficitin tregtar.

Por remitancat kanë ciklin e tyre. Duke qenë transfertat të emigrantëve për familjet e tyre, si dhe meqenëse këto lidhje, me kalimin e viteve, padyshim që dobësohen, edhe vëllimi i tyre sigurisht vjen duke rënë. Kështu, nga rreth 957 milion euro në vitin 2007 (viti më i mirë), ato ranë gradualisht në rreth 547 milion euro në vitin 2013 (viti më i dobët). Reduktimi i këtij burimi të rëndësishëm financimi për ekonominë, padyshim do të ndikojë negativisht edhe në rënien e ritmeve të rritjes së PBB-së. Pikërisht, kjo analizë përbën edhe përmbajtjen kryesore të këtij punimi. Rënia e ritmeve të rritjes së ekonomisë shqiptare në vitet e fundit, (duke filluar nga viti 2009), mund të shpjegohet jo vetëm me krizën financiare globale, por, ajo është e lidhur edhe me rënien tashmë të këtij burimi të rëndësishëm financiar, (sidomos pas vitit 2011), sikurse kanë qenë remitancat. Nga ana tjetër, nisur nga përmbajtja e tyre, mund të parashikohet që edhe në të ardhmen, niveli i transfertave nga jashtë në formën e remitancave, të jetë vazhdimisht i

reduktuar. Gjë që do të thotë, se edhe parashikimet për potencialin e zhvillimit ekonomik të vendit nuk mund të jenë më ato të 6-7% rritje e PBB-së, por, në mënyrë të konsiderueshme më pak. Sigurisht, kjo nëse nuk gjenden burime të tjera, apo rrugë të ndryshme zhvillimi.

2. Qëllimi dhe objektivat e studimit

Duke u nisur nga roli i remitancave, si një burim i rëndësishëm financues i zhvillimit ekonomik të vendit, pra edhe të rritjes ekonomike, si dhe nga natyra e tyre e cila presupozon rënien e tyre graduale në vartësi të dobësimit të lidhjeve të emigrantëve më vendin e tyre të origjinës, qëllimi i këtij punimi është të analizojë vartësinë e rritjes ekonomike të vendit nga të ardhurat nga remitancat. Në këtë këndvështrim objekti kryesor i këtij studimi është të evidentojë lidhjet, korrelacionin dhe masën e ndikimit të remitancave në ritmet e rritjes ekonomike.

3. Pyetja kërkimore, hipoteza dhe metodologjia e punimit

Bazuar në parashtrimin e problemit si më sipër, në hyrjen e këtij punimi, si dhe në qëllimin dhe objektivat që ai synon të realizojë, pyetja e tij kërkimore bazë është ajo, se sa remitancat kanë ndikuar në rritjen ekonomike në Shqipërisë. Hipoteza e punimit, pra supozimi i përgjigjes së kësaj pyetje kërkimore, është se remitancat kanë qenë një nga faktorët e rëndësishëm të rritjes ekonomike të vendit, dhe në këtë këndvështrim, rënia e pashmangshme e tyre në të ardhmen do të thotë një rishikim, edhe i potencialit të rritjes ekonomik të vendit.

Metodologjia e punimit fillon me një shikim të përgjithshëm të literaturës mbi rolin e remitancave në rritjen ekonomike, më tej, ajo vazhdon me trajtimin e dy aspekte dhe qasje të veçanta të analizës së dinamikës së remitancave dhe rritjes ekonomike në Shqipëri. Pas rishikimit të literaturës, në pjesën e parë të punimit, kryhet analiza deskriptive e dinamikës së të ardhurave nga remitancat dhe rritjes ekonomike, mbështetur kjo në të ardhurat për frymë. Nëpërmjet kësaj analize, synohen të evidentohen vartësitë e ritmeve të rritjes edhe nga niveli i remitancave. Njëkohësisht, në këtë pjesë, duke synuar të evidentohet roli i remitancave në ekonominë e vendit, është trajtuar edhe natyra e karakteristikat e tyre për ekonominë shqiptare, pesha e tyre në llogarinë korrente e në bilancin e pagesave etj. Pjesa e dytë e analizës përqendrohet në studimin e rezultateve të modelit ekonometrik, i cili analizon korrelacionin midis remitancave dhe rritjes ekonomike, si një variabël i varur. Në ndërtimin e këtij modeli, mbështetur në literaturën e njohur, merren në konsideratë edhe argumente të tjera, të cilat mund të ndikojnë në rritjen ekonomike, si investimet e huaja direkte, vlera e fondeve themelore disponuese, niveli e të ardhurave për frymë në vitin bazë, si dhe ritmet e rritjes së ekonomisë europiane, në vitet përkatëse. Periudha e marrë në studim, në modelin ekonometrik, është ajo 22 vjeçare, 1992 – 2013, ndërsa si bazë të dhënash, në punim kanë shërbyer ato të Bankës Botërore si dhe të Bankës së Shqipërisë (Bilanci i Pagesave).

4. Rishikim i literaturës: remitancat dhe rritja ekonomike

Në literaturën bashkëkohore ekziston një qasje e dyzuar mbi rezultatet e remitancave në rritjen ekonomike. Nga njëra anë, kjo qasje karakterizohet nga pikëpamje, të cilat argumentojnë idenë, se roli i remitancave është në tërësi pozitive në rritjen ekonomike.

Sipas këtij qëndrimi, remitancat luajnë një rol pozitiv jo vetëm në reduktimin e varfërisë dhe rritjen e mirëqenies ekonomike, por ato ndikojnë gjithashtu pozitivisht në rritjen ekonomike, në fondin e investimeve dhe shërbejnë si burime suplementare të financimit të huaj. Në këtë këndvështrim mund të përmenden punimet e Lucas (2005), i cili në punimet e tij citon një sërë rastesh, si Marok, Pakistan dhe Indi, ku remitancat kanë ndikuar pozitivisht në rritjen ekonomike. Gjithashtu, Glytos (2002) argumenton, se në 6 nga 7-të vendet e Mesdheut të marra në studim, remitancat kanë ndikuar pozitivisht jo vetëm në rritjen e konsumit, por, madje edhe në investimet themelore. Po kështu, në analizën e Ledezma dhe Pircha (2004) mbrohet ideja, se remitancat kanë pasur një impakt pozitiv në rritjen ekonomike në 11 vende të Europës Lindore të marra në studim në periudhën 1990 – 1999, kjo si rezultat i rritjes së nivelit të punësimit dhe produktivitetit ekonomik. Në aspektin e krizës ekonomike, disa autorë, si Ratha (2010) dhe Ghosh (2006), kanë zhvilluar një aspekt tjetër pozitiv sipas tyre të remitancave, duke argumentuar ato si një nga flukset financiare më stabile edhe në kushtet e krizës ekonomike globale. Disa autorë të tjerë, si Giuliana dhe Arranz (2005), megjithëse mbrojnë idenë e ndikimit pozitiv të remitancave në zhvillimin ekonomik në tërësi, e lidhin këtë ndikim kryesisht me zhvillimin e sektorit financiar, ndërsa tregojnë se ndikimi i tyre në rritjen ekonomike nuk është statistikisht i qëndrueshëm.

Nga ana tjetër, pikëpamjet e kundërta mbi rolin e remitancave në rritjen ekonomike, kanë të bëjnë me dy aspekte kryesore: Së pari me atë se rritja e remitancave në një vend sjell rënien e kursit të këmbimit të monedhës huaj, duke ndikuar kështu negativisht në vëllimin e eksporteve dhe si rezultat edhe në prodhim e nivelin e punësimit, Së dyti, ndikim negative mund të kenë remitancat edhe në dekurajimin e nxitjes për punë, pasi familjet mund ta mbështesin mirëqenien e tyre kryesisht nga të ardhurat nga emigracioni dhe jo nga punësimi brenda vendit (Chami, 2003). Ghami, Fullenkamp dhe Jahjahha (2005) analizuan gjithashtu një model, i cili synonte të tregonte pikërisht korelacionin midis remitancave dhe rritjes së PBB-së për frymë, dhe konkluduan, pikërisht në atë, se ky korrelacion është negativ. Gjithashtu Barajas (2009), në analizën e tij, arrin në konkluzionin se remitancat nuk kanë efekt në rritjen ekonomike, ndërsa Bettin dhe Zazzaro (2008) tregojnë, se në një këndvështrim afat gjatë vartësia e rritjes ekonomike nga remitancat nuk është mbresëlënëse. Po kështu edhe Wakayama (2010), në një punim për rajonin e vendeve Europiane dhe ato të Azisë Qendrore konkludon, se për këto vende gjithashtu nuk evidentohet ndonjë korrelacion i rritjes ekonomike nga remitancat.

5. Të ardhurat nga remitancat dhe roli i tyre në ekonominë Shqiptare

Fenomeni i emigrimit është një nga karakteristikat themelore, i cili shoqëroi periudhën e gjatë të transformimit politiko – shoqëror të vendit, pas përmbyesjes së madhe në fillim të viteve '90. Izolimi absolut dhe varfëria ekstreme gjatë regjimit totalitar, ishin shkaqet kryesore të emigrimit të qindra-mijë shqiptarëve, të cilët shpesh, jo thjesht për një jetesë më të mirë, por edhe vetëm për mbijetesë, u detyruan të emigrojnë në vende të tjera në mbarë botën.

Shqipëria renditet në vendet me numër më të madh emigrantësh në krahasim me popullsinë e saj. Megjithëse numri i tyre është vështirë të përcaktohet saktë, disa vlerësime të institucioneve ndërkombëtare e vendosin Shqipërinë të dytën në renditje për sa i takon numrit të të emigruarave në krahasim me numrin e saj të popullsisë (tabela 1).

TABELA 1.TOP 10, VENDET E ORIGJINËS ME PËRQINDJEN MË TË MADHE TË EMIGRANTËVE NDAJ NUMRIT TË POPULLSISË - 2010. (%)

Shtetet	%
Porto Riko	33
Shqipëria	29
Xhamajka	28
Bosnja & Hercegovina	28
Kazakistani	23
Armenia	23
Trinidad & Tabago	22
Kuvajti	21
Moldavia	20
Republika e Maqedonisë	20

Burimi: Për Research Center

Sipas këtyre të dhënave numri i emigrantëve shqiptarë është rreth 828.435 (totali i popullsisë 2.856.673 – Banka Botërore, 2010). Emigrimi i popullsisë është favorizuar edhe nga fakti se vendi ndodhet në kufij me vende të zhvilluara të Europës, sikurse është Italia dhe Greqia. Në fakt, pjesa më e madhe e emigrantëve shqiptarë jetojnë në këto vende. Kështu në Itali sipas të dhënave zyrtare jetojnë rreth 495.709 emigrantë shqiptarë (2014), ndërsa në Greqi rreth 480.824 (2011). Duhet thënë se ky numër emigrantësh në Greqi, ka rënë vitet e fundit si rezultat i krizës ekonomiko – financiare në këtë vend (nga 481,663 në vitin 2006). Peshat specifike e emigrantëve shqiptarë në këto vende është paraqitur në tabelën 2.

Numri i emigrantëve shqiptarë që jetojnë në Itali dhe Greqi është rreth 79% e numrit të përgjithshëm. Ky numër, sipas Ministrisë së Punëve të Jashtme të Shqipërisë, është rreth 1,4 milion, që do të thotë rreth 51% e popullsisë së vendit (2.773.620 - Banka Botërore, 2013).

Këto shifra shprehin mjaft qartë peshën që ka luajtur emigracioni, si një fenomen tipik i shoqërisë shqiptare, i cili ka shoqëruar të gjithë periudhën e tranzicionit pas ndryshimeve në fillim të viteve '90. Sidoqoftë duhet theksuar, se pas viteve 2003 - 2004, ritmet e lëvizjes së popullsisë jashtë vendit janë reduktuar ndjeshëm, ndërsa për periudhën 2010 – 2015, vlerësimi i të emigruarve shqiptarë mesatarisht konsiderohet në -3,2 për 1.000 banorë.

TABELA 2.EMIGRANTËT SHQIPTARË NË ITALI DHE GREQI.

	Itali (2014)	Greqi (2011)
Të huaj rezidentë	4.922.085	912.379
Nga të cilët Shqiptarë	495.709	480.824
Në përqindje	10.1%	52,7%

Burimi: Sipas të dhënave të Institutëve të Statistikave të vendeve përkatëse

Një problem i tillë social sikurse ishte emigracioni, padyshim ndikoi në tërësi pozitivisht në aspektin ekonomik. Ky ndikim lidhet pikë së pari me të ardhurat nga remitancat të cilat duke arritur shuma të konsiderueshme, shërbyen si një burim i rëndësishëm financiar jo vetëm në përmirësimin e nivelit të mirëqenies së familjeve shqiptare, por në mënyrë indirekte, nëpërmjet rritjes kryesisht të konsumit, në rritjen e kërkesës agregate dhe për rrjedhim të rritjes ekonomike në tërësi. Nga ana tjetër, të ardhurat nga remitancat luajtën një rol të rëndësishëm në stabilizimin e bilancit të pagesave, duke ekuilibruar në mënyrë të konsiderueshme deficitin tregtar negativ të vendit.

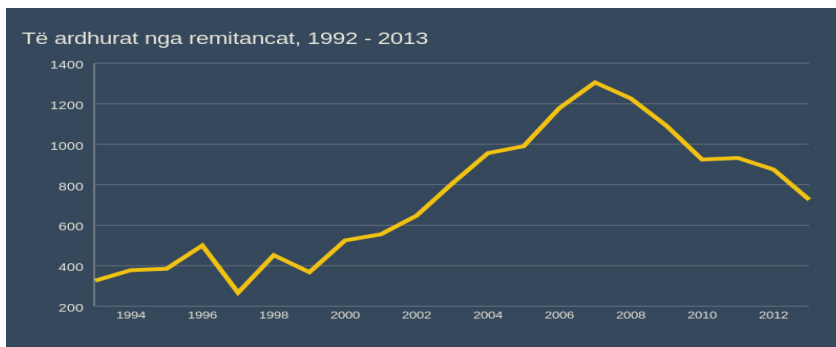
Në grafikun 1 pasqyrohet pikërisht dinamika e remitancave për periudhën 1990 – 2003. Sikurse shihet, këto të ardhura kanë qenë në rritje graduale deri në vitin 2007 (1,305 milion USD) dhe më pas kanë pësuar rënie, duke arritur vlerën 726 milion USD në vitin 2013, (ose rreth 45% më pak). Për të treguar peshën e tyre në ekonominë e vendit, në grafikun 2 është pasqyruar përqindja e të ardhurave nga remitancat, në raport me PBB-në. Sikurse shihet, kjo peshë ka qenë afërsisht 15%, e cila mund të vlerësohet e konsiderueshme, duke u krahasuar me vendet e tjerë. Por duke filluar nga viti 2006, kjo përqindja e ka ardhur gradualisht duke rënë, (megjithëse edhe vetë rritja e PBB-së ka qenë më e reduktuar), duke arritur në vitet në fundit 2011 – 2013 në 8,7 - 8,4% të PBB-së.

Rolin e remitancave në rritjen ekonomike e tregon formalisht edhe krahasimi i ritmeve të rritjes së të ardhurave nga remitancat, me rritjen ekonomike (PBB-së). Ky krahasim për periudhën 1992 – 2013 paraqitet në grafikun 3. Në tërësi shikohet se këto ritme kanë ndjekur njëra tjetrën, duke shfaqur të njëjtën tendencë dhe duke treguar kështu një korrelacion të qëndrueshëm midis tyre.

Në mënyrë indirekte në rritjen ekonomike, remitancat kanë ndikuar edhe nëpërmjet ruajtjes së stabilitetit makroekonomik në aspektin e ekuilibrit të bilancit të pagesave. Sikurse shihet edhe këtu të ardhurat nga remitancat kanë ndikuar në mënyrë të konsiderueshme në reduktimin e deficitit tregtar si dhe në balancimin në tërësi të bilancit të pagesave.

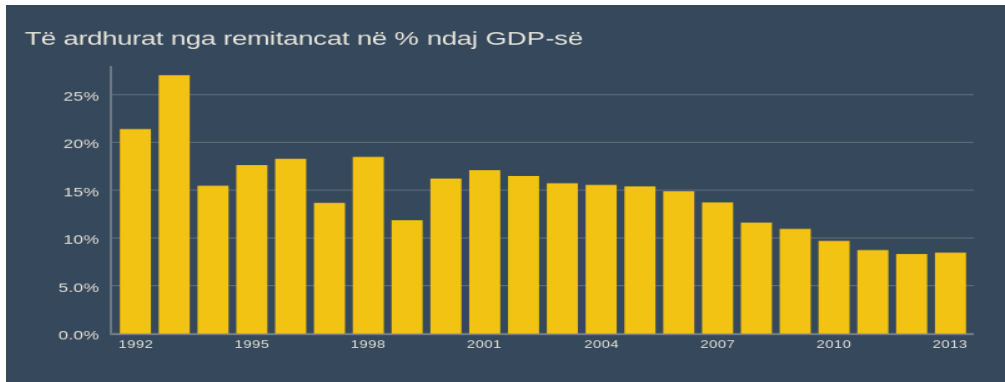
Në aspektin makroekonomik të rritjes, remitancat evidentohen se kanë ndikuar kryesisht në rritjen e kërkesës agregate nëpërmjet fondit të konsumit të popullsisë. Sipas Bankës së Shqipërisë, pjesën kryesore të të ardhurave të familjeve shqiptare, deri në vitin 2007 e përbënin të ardhurat nga remitancat (mesatarisht 31%), nga ana tjetër rreth 43% e tyre përdoren për plotësimin e nevojave të përditshme, ndërsa vetëm më pak se 10% arrihen të kursehen (Banka e Shqipërisë).

GRAFIKU1.TË ARDHURAT NGA REMITANCAT, 1993- 2013 (MILION USD)

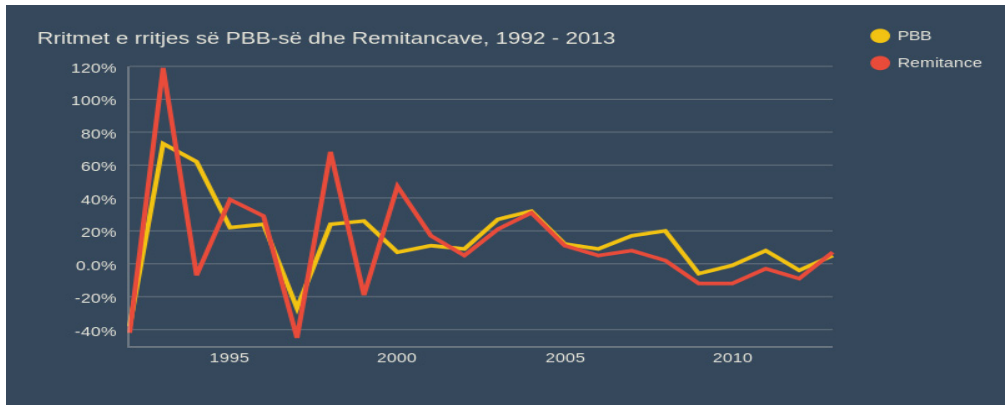
Burimi: Banka e Shqipërisë, Bilanci i llogarisë korrente 1992 - 2013.

GRAFIKU 2. TË ARDHURAT NGA REMITANCAT NDAJ GDP-SË, 1992- 2013 (%)

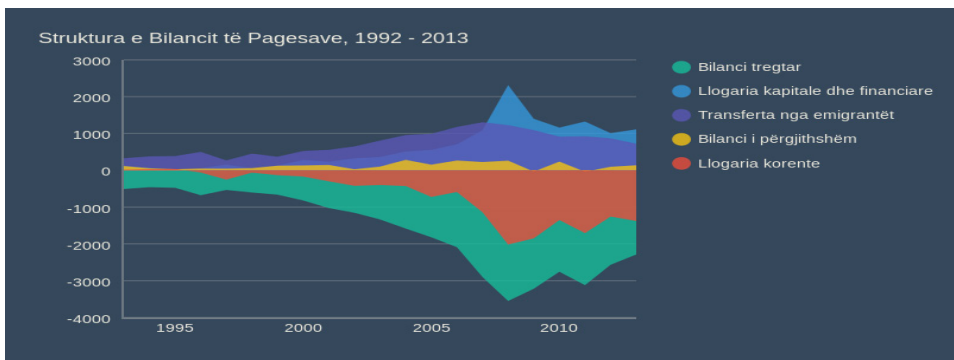
Burimi: World Bank, World Development Indicators (WDI), 2014

GRAFIKU 3. RITMET E RRIJTJES SË PBB-SË DHE REMITANCEVE, 1992 – 2013 (%)

Burimi: World Bank, World Development Indicators (WDI), 2014

GRAFIKU 4. STRUKTURA E BILANCIT TË PAGESAVE, 1992 – 2013 (MILLION USD)

Burimi: Banka e Shqipërisë, Bilanci i Pagesave 1992 - 2013.

Analiza e korrelacionit midis rritjes ekonomike dhe remitancave në ekonominë Shqiptare.

Sikurse u theksua, në literaturën mbi remitancat dhe rritjen ekonomike, qëndrimet nuk janë të qarta, përkundrazi ekzistojnë pikëpamje kontradiktore në lidhje me ndikimin pozitiv apo jo të tyre në rritjen ekonomike. Nga ana tjetër, në seksionin paraardhës, u tregua se pesha e remitancave në ekonominë Shqiptare ka qenë mjaft e rëndësishme dhe ritmet e rritjes së PBB-së janë shoqëruar me ritmet e ndryshimit të të ardhurave nga remitancat. Për të analizuar në mënyrë më analitike korrelacionin midis ritmit të rritjes së PBB-së më nivelin e remitancave më poshtë është ndërtuar dhe janë analizuar rezultatet e modelit ekonometrik të përdorur fillimisht nga Chami et al. dhe më vonë edhe nga Catrinescu et al. Ky model analizon rritjen e PBB-së për frymë, në vartësi të (1) përqindjes së remitancave ndaj PBB-së, (2) përqindjes së formimit të kapitalit ndaj PBB-së, (3) përqindjes së flukseve neto të investimeve private ndaj PBB-së, si dhe (4) të të ardhurave për frymë në vitin bazë. Për të gjithë këto tregues, në model merren jo vlerat reale të tyre, por ato logaritmike, pasi në këtë mënyrë rezultatet e modelit janë më afër një trajtimi normal të vartësisë së variabileve. Modeli do të paraqitet në këtë formë:

$$\text{CAPGDP}_{\text{growlog}} = \beta_0 + \beta_1 \text{CAPGDP}_{92\text{log}} + \beta_2 \text{PRGDP}_{\text{log}} + \beta_3 \text{GFCGDP}_{\text{log}} + \beta_4 \text{NPCFGDP}_{\text{log}} + u \quad (1)$$

Në këtë barazim:

CAPGDP_{growlog}: logaritmi i rritjes së PBB-së për frymë të popullsisë.

CAPGDP_{92log}: logaritmi i PBB-së për frymë në periudhën bazë (në rastin tonë viti 92).

Ky tregues merret e kryesisht në rastin e analizës midis vendeve për të paraqitur vartësinë e rritjes edhe nga niveli fillestar i të ardhurave i cili mund të jetë i ndryshëm për vende të ndryshme.

PRGDP_{log}: logaritmi i përqindjes së remitancat ndaj PBB-së.

GFCGDP_{log}: logaritmi i përqindjes së formimit të kapitalit ndaj PBB-së.

NPCFGDP_{log}: logaritmi i përqindjes së investimeve neto private ndaj PBB-së

u gabimi kufi

Në këtë punim, ky model është modifikuar diçka, duke zëvendësuar së pari investimet private neto me flukset e investimeve të huaja direkte (FDI), kjo pasi në vendin tonë investimet e huaja mendohet se kanë një impakt më të rëndësishëm në rritjen ekonomike në krahasim me investimet private, të cilat nga ana tjetër mund të përfshijnë në vetvete edhe një pjesë të remitancave (duke shkaktuar korelacion midis variabileve). Nga ana tjetër, niveli i të ardhurave për frymë nuk u morr parasysh, pasi në model bëhet fjalë vetëm për një vend, kështu ndikimi i këtij faktori është zero. Modeli në këtë mënyrë do të paraqitet:

$$\text{CAPGDP}_{\text{growlog}} = \beta_0 + \beta_2 \text{PRGDP}_{\text{log}} + \beta_3 \text{GFCGDP}_{\text{log}} + \beta_4 \text{FDIGDP}_{\text{log}} + u \quad (1)$$

Ku variabil shtesë, në krahasim me barazimin (2) është:

FDIGDP_{log} logaritmi i përqindjes së investimeve të huaja direkte ndaj GDP

Si bazë të dhënash për modelin janë marrë ato të Bankës Botërore (WDI – 2014), ndërsa periudha është ajo 1992 - 2013. Duhet theksuar se një nga kufizimet kryesore të analizës është fakti se seritë kohore të marra janë relativisht të kufizuara. Në fakt në analiza të ngjashme periudha është mjaft më e madhe dhe analiza kryhet për grup vendesh nëpërmjet një panel data.

Përpunimi i të dhënave në STATA u bë duke përdorur modelin e thjeshtë të vektorit të autoregresionit (Vector Autoregresion - VAR). Rritja ekonomike për frymë u morr me një lag

(vonesë) prej 1-2 vitesh, domethënë ndikimi i faktorëve variabël në këtë rritje, është supozuar në një zhvendosje prej 2 vitesh.

Fillimisht, modeli tregoi vartësia e rritjes ekonomike (PBB / frymë) ndaj përqindjen e investimeve të huaja direkte (FDI / PBB) nuk ishte statistikisht sinjifikante ($p = 0,901$, tabela 2, kolona 1 dhe aneksi 1) për këtë arsye në vend të logaritmit të FDI / PBB (FDIGDPlog) u morr treguesi i logaritmit të rritjes vjetore së FDI-ve (FDIgrowthlog). Në këtë rast rezultatet janë më të pranueshme, gjithsesi vartësia e rritjes ekonomike për frymë nga formimi i kapitalit bruto, (GFCGDPlog), është përsëri jo statistikisht e qëndrueshme ($p = 0,202$, tabela 3, kolona 2, dhe aneksi 2). Nëse eliminojmë nga modeli edhe këtë tregues atëherë rezultatet tregojnë një korrelacion të caktuar, ndonëse jo të fuqishëm, midis rritjes ekonomike dhe të ardhurave nga remitancat, tabela 3, kolona (3) dhe aneksi 3.

Në këto analiza, periudha e marrë në studim është ajo 22-vjeçare, (1992 – 2013), por studimi është interesant nëse marrim periudhën 1998 – 2013, pra, duke eliminuar vitet e para, të cilat janë karakterizuar nga një gjendje mjaft tranzitore, si për vendin në tërësi, ashtu edhe për emigrantët shqiptarë në vitet e para të emigracionit të tyre. Në këtë rast, (1998 – 2013), vartësia e rritjes ekonomike nga remitancat, mund të shikohet edhe nga formimi i kapitalit bruto dhe investimet e huaja direkte, tabela 3, kolona 4 dhe aneksi 4.

TABELA 3 KORRELACIONI I RITJES EKONOMIKE NGA REMITANCAT.
VECTOR AUTOREGRESION (VAR)

Variabili i varur	(1)	(2)	(3)	(4)
Log i rritjes së PBB-së për frymë (CAP_GDP_grow_log)	1992 - 2013	1992 - 2013	1992 – 2013	1998 - 2013
Log i remitancave ndaj PBB-së (%) (PR_GDP_log)	0.159 (0.001)	0.122 (0.001)	0.089 (0.002)	0.059 (0.000)
Log i formimit të kapitalit bruto ndaj PBB-së (%) (GFC_GDP_log)	0.107 (0.184)	0.062 (0.202)		0.075 (0.003)
Log i investimeve të huaja direkte ndaj PBB-së (%) (FDI_GDP_log)	0.004 (0.901)			
Log i rritjes së investimeve të huaja direkte (%) (FDI_grow_log)		0.038 (0.043)	0.051 (0.002)	0.019 (0.000)
Constant	-0.281 (0.004)	-0.177 0.070	-0.585 (0.060)	-147 (0.001)
R-squared	0.525	0.6053	0.573	0.814

Nga rezultatet e analizës së korrelacionit, më të pranueshme janë rezultatet që paraqesin

analizën e rritjes ekonomike në vartësi të remitancave dhe investimeve të huaja direkte për periudhën 1992 -2013, (kolona 3 e tabelës 3), si dhe vartësia e rritjes ekonomike nga remitancat, formimi i kapitalit bruto dhe investimet e huaj direkte për periudhën, 1998 – 2013, (kolona 4 e tabelës 3).

Në rastin e parë, për periudhën 1992 – 2013 (kolona 3), vartësia e rritjes ekonomike nga remitancat është pozitive, ndoshta jo shumë e konsiderueshme (koeficienti 0,089), por gjithsesi më e fuqishme se varësia nga investimet e huaja direkte (koeficienti 0,051). Të dhënat tregojnë se këto dy faktorë shpjegojnë rreth 57,3% të rritjes ekonomike në këtë periudhë (R-squared 0,573).

Ndërsa në rastin e dytë, periudha 1998 – 2013 (kolona 4), vartësia e rritjes ekonomike nga remitancat është pozitive, por më pak e fuqishme se sa në rastin e parë (koeficienti 0,59). Gjithsesi në këtë rast, remitancat, investimet e huaja direkte dhe formimi i kapitalit bruto shpjegojnë rreth 81,4% të faktorëve të rritjes (R-squared 0,814)

7. Konkluzione/ Rekomandime

Remitancat kanë qenë një nga faktorët e rëndësishëm në zhvillimi ekonomik në vendin tonë. Ato kanë ndikuar në mënyrë të konsiderueshme në rritjen e mirëqenies së popullsisë, në rritjen e kërkesës agregate dhe si rezultat edhe në rritjen ekonomike në tërësi. I rëndësishëm ka qenë ndikimi i remitancave gjithashtu, në bilancin e pagesave duke ndikuar pozitivisht në reduktimin e deficitit tregtar. Për periudhën 1992 – 2013, evidentohet një vartësi pozitive e rritjes ekonomike nga remitancat. Sidoqoftë, kjo vartësi pozitive ka ardhur duke u dobësuar gradualisht, krahas zhvillimit në tërësi të strukturës ekonomisë të vendit. Rezultatet e analizës tregojnë se remitancat jo vetëm kanë qenë një nga faktorët kryesorë të rritjes ekonomike, por roli i tyre ka qenë më i konsiderueshëm krahasuar edhe me faktorët e tjerë, sikurse janë për shembull investimet e huaja direkte. Pas vitit 2007, vihet re një rënie e konsiderueshme dhe e vazhdueshme e remitancave, kjo si rezultat i krizës ekonomike, por edhe si pasojë e ciklit të tyre. Një rënie e tillë supozohet se do të vazhdojë edhe në vitet në vazhdim, duke ndikuar kështu negativisht në reduktimin e një burimi të rëndësishëm të financimit ekonomik.

Bibliografia

- Acemoglu, D., S. Johnson, and J. A. Robinson. (2001), “The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation”, *American Economic Review* 91: 1369-1401.
- Adams, Jr., Richard H. and John Page (2003), “International Migration, Remittances, and Poverty in Developing Countries”, *World Bank Policy Research Working Paper* 3179
- Aron, Janine (2000), “Growth and Institutions: A Review of the Evidence”, *The World Bank Research Observer*, 15(1): 99-135
- Barajas, A., R. Chami, C. Fullenkamp, M. Gapen and P. Montiel (2009), “Do worker’s remittances promote economic growth?”, *IMF Working Paper* 09/153, IMF
- Barro, Robert J. (1991), “Economic Growth in a Cross Section of Countries”, *The Quarterly Journal of Economics*, 106(2): 407-443
- Borjas, George J. (1999), “Economic Research on the Determinants of Immigration”, *World Bank Technical Paper* No. 438, *Europe and Central Asia Poverty Reduction and Economic Alignment Series*, September
- Borjas, George J. (1999), “The Economic Analysis of Immigration”, in *Handbook of Labor Economics*,

- Volume 3A, edited by Orley Ashenfelter and David Card, North- Holland, pp. 1697-1760
- Chami, Ralph, Connel Fullenkamp, and Samir Jahjah's (2003), "Are Immigrant Remittance Flows a Source of Capital for Development?", IMF Working Paper WP/03/189.
- Chami, R., C. Fullenkamp. and S. Jahjah (2005), "Are Immigrant Remittances Flows a Source of Capital Development?", IMF Staff Papers Vol.52, No.1, IMF.
- De Luna Martínez, José (2005) Workers' Remittances to Developing Countries: A Survey with Central Banks on Selected Public Policy Issues, World Bank Policy Research Working Paper No. 3638.
- Easterly, W., and R. Levine (2003), "Tropics, Germs, and Crops: How Endowments Influence Economic Development", *Journal of Monetary Economics* 50: 3-40.
- Faini, R. (2002). Migration, Remittances, and Growth. *Marrë më Shtator* 8, 2015, nga wider.unu.edu: <http://www.wider.unu.edu/conference/conference-2002-3/conference%20papers/faini.pdf>.
- Giuliano, Paola and Marta Ruiz-Arranz (2005), "Remittances, Financial Development, and Growth", IMF Working Paper No. 05/234
- Grigorian, David and Albert Martinez (2000), "Industrial Growth and Quality of Institutions: What Do (Transition) Economies Have to Gain From the Rule of Law", World Bank Policy Research Working Paper No. WPS 2475
- Hellenic Statistical Authority. (2013, Gusht 23). Announcement of the demographic and social characteristics of the Resident Population of Greece according to the 2011 Population - Housing Census. *Marrë më Shtator* 4, 2015, nga statistics.gr: http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/General/nws_SAM01_EN.PDF
- IOM. (2015). Albania: General Information. *Marrë më Shtator* 4, 2015, nga IOM Web site: <https://www.iom.int/countries/albania/general-information>
- IOM (2009), Policy Brief January 2009: The Impact of the Global Financial Crisis on Migration
- ISTAT. (2014). Cittadini Stranieri. Popolazione residente e bilancio demografico al 31 dicembre 2013 Italia. ISTAT. *Marrë më Shtator* 2, 2015, nga <http://demo.istat.it/str2013/index.html>
- Kapur, Devesh (2004), "Remittances: The New Development Mantra?" G-24 Discussion Paper
- Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2004, Prill 5). Governance Matters III: Governance Indicators for 1996-2002. *Marrë më Shtator* 8, 2015, nga <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.195.2165&rep=rep1&type=pdf>
- Knack, Stephen, and Philip Keefer (1995), "Institutions and Economic Performance: Cross-Country Tests Using Alternative Institutional Measures." *Economics and Politics* 7(3):207-227
- Lucas, R.E.B. 2005, International Migration and Economic Development, Stockholm: Expert Group on Development Issues, Swedish Ministry for Foreign Affairs. 25
- Lucas, Robert and Oded Stark (1985) "Motivations to remit: evidence from Botswana," *Journal of Political Economy*, 93(5): 901-917
- Moers, L. (1999, Shkurt 3). Growth empirics with institutional measures and its application to transition countries: a survey. Tinbergen Institute. *Marrë më Shtator* 8, 2015, nga <http://papers.tinbergen.nl/98126.pdf>
- Moldovan Microfinance Alliance Report (2003) "Abroad Work, Remittances, and their Utilization Patterns" (mimeo)
- PEW Research Center. (2013). Changing patterns of global migration and remittances. *Marrë më Shtator* 5, 2015, nga <http://www.pewsocialtrends.org/2013/12/17/changing-patterns-of-global-migration-and-remittances/sdt-2013-12-17-global-migration-04-04/>
- Ratha, Dilip (2003) "Workers' Remittances: An Important and Stable Source of External Development Finance," *Global Development Finance*, World Bank, Washington, DC.
- Rodrik, D. (2001). Comments at the Conference on 'Immigration Policy and the Welfare State'. 'Immigration Policy and the Welfare State'. Trieste. *Marrë më Janar* 19, 2015, nga <http://www.ksghome.harvard.edu/~drodrik/papers.html>.
- Rodrik, D., Subramanian, A., & Trebbi, F. (2002, Nëntor). Institutions Rule: The Primacy of Institutions over Geography and Integration in Economic Development. NBER Working Paper(9305). *Marrë më Shtator* 8, 2015, nga <http://www.nber.org/papers/w9305>
- Sorensen, Ninna Nyberg (2004), "The Development Dimension of Migrant Transfers", DIIS Working Paper No. 2004/16

Stark, O. (2003). Rethinking The Brain Drain. Discussion Paper(18770). Marrë më Shtator 2, 2015, nga <https://ideas.repec.org/p/ags/ubzefd/18770.html>
 The World Bank. (2015, Tetor 17). Remittance prices worldwide. Marrë më Shtator 2, 2015, nga World Bank Web site: <https://remittanceprices.worldbank.org/en>

Aneks 1

```
. var CAP_GDP_grow_log, lags(1/2) exog(PR_GDP_log GFC_GDP_log FDI_GDP_log)
```

Vector autoregression

```
Sample: 1994 - 2013                      No. of obs   =      20
Log likelihood = 56.83793                 AIC         = -5.083793
FPE          = .0003698                   HQIC        = -5.02548
Det(Sigma_ml) = .0001991                 SBIC        = -4.785074
```

Equation	Parms	RMSE	R-sq	chi2	P>chi2
CAP_GDP_grow_log	6	.016865	0.5246	22.07088	0.0005

CAP_GDP_grow_log	Coef.	Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]
CAP_GDP_grow_log					
CAP_GDP_grow_log					
L1.	-.3514098	.1653248	-2.13	0.034	-.6754405 -.0273792
L2.	-.5572969	.1672762	-3.33	0.001	-.8851522 -.2294416
PR_GDP_log	.1590519	.0466153	3.41	0.001	.0676877 .2504161
GFC_GDP_log	.1070663	.0805873	1.33	0.184	-.0508818 .2650144
FDI_GDP_log	.00409	.032821	0.12	0.901	-.060238 .0684181
_cons	-.2805806	.098543	-2.85	0.004	-.4737214 -.0874399

Aneks 2

```
. var CAP_GDP_grow_log, lags(1/2) exog(PR_GDP_log GFC_GDP_log FDI_growth_log)
```

Vector autoregression

```
Sample: 1994 - 2013                      No. of obs   =      20
Log likelihood = 58.69769                 AIC         = -5.269769
FPE          = .000307                   HQIC        = -5.211456
Det(Sigma_ml) = .0001653                 SBIC        = -4.971049
```

Equation	Parms	RMSE	R-sq	chi2	P>chi2
CAP_GDP_grow_log	6	.015368	0.6053	30.66987	0.0000

CAP_GDP_grow_log	Coef.	Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]
CAP_GDP_grow_log					
CAP_GDP_grow_log					
L1.	-.350591	.149444	-2.35	0.019	-.6434958 -.0576861
L2.	-.5192097	.1411635	-3.68	0.000	-.7958851 -.2425343
PR_GDP_log	.1217868	.0373368	3.26	0.001	.0486081 .1949656
GFC_GDP_log	.0620993	.0486195	1.28	0.202	-.0331933 .1573918
FDI_growth_log	.0383984	.0189484	2.03	0.043	.0012601 .0755366
_cons	-.1773705	.0977579	-1.81	0.070	-.3689724 .0142315

Aneks 3

```
. var CAP_GDP_grow_log, lags(1/2) exog(PR_GDP_log FDI_growth_log)
```

Vector autoregression

```
Sample: 1994 - 2013                      No. of obs   =          20
Log likelihood = 57.91357                 AIC          = -5.291357
FPE           = .000298                   HQIC        = -5.242762
Det(Sigma_ml) = .0001788                 SBIC        = -5.042424
```

Equation	Parms	RMSE	R-sq	chi2	P>chi2
CAP_GDP_grow_log	5	.01544	0.5731	26.84852	0.0000

CAP_GDP_grow_log	Coef.	Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]	
CAP_GDP_grow_log						
L1.	-.3131573	.1524014	-2.05	0.040	-.6118586	-.014456
L2.	-.4508903	.1358604	-3.32	0.001	-.7171719	-.1846088
PR_GDP_log	.0892704	.0284036	3.14	0.002	.0336005	.1449404
FDI_growth_log	.0514931	.0165725	3.11	0.002	.0190116	.0839746
_cons	-.0585104	.0311398	-1.88	0.060	-.1195432	.0025224

Aneks 4

```
. var CAP_GDP_grow_log, lags(1/2) exog(PR_GDP_log GFC_GDP_log FDI_growth_log)
```

Vector autoregression

```
Sample: 2000 - 2013                      No. of obs   =          14
Log likelihood = 59.34496                 AIC          = -7.620709
FPE           = .0000304                   HQIC        = -7.646061
Det(Sigma_ml) = .0000122                 SBIC        = -7.346827
```

Equation	Parms	RMSE	R-sq	chi2	P>chi2
CAP_GDP_grow_log	6	.004617	0.8135	61.04866	0.0000

CAP_GDP_grow_log	Coef.	Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]	
CAP_GDP_grow_log						
L1.	-.2398051	.1733062	-1.38	0.166	-.579479	.0998687
L2.	.0945035	.1176716	0.80	0.422	-.1361285	.3251356
PR_GDP_log	.0591687	.013713	4.31	0.000	.0322918	.0860456
GFC_GDP_log	.0747079	.0248319	3.01	0.003	.0260383	.1233775
FDI_growth_log	.0188124	.0053717	3.50	0.000	.0082841	.0293408
_cons	-.1472451	.0442992	-3.32	0.001	-.2340699	-.0604203